

WINTERSE ACTIVITEIT VAN DASSEN AUTOMATISCH GEREГИSTREERD

Hans Vink & Dick Groenendijk

Informatie over de bovengrondse activiteit van dassen in de wintermaanden is slechts fragmentarisch uit de nederlandse en vlaamse literatuur bekend. Vooral over het tijdstip van het verlaten van de burcht en de terugkomst van de dassen, alsook over hoe lang de nachtelijke periode duurt dat de dassen buiten de burcht blijven, zijn in Nederland uit de literatuur geen gegevens voorhanden. In de winter '96-'97 deed zich een gelegenheid voor om de activiteiten van enkele Gooise dassen automatisch te registreren. Van eind december 1996 tot eind februari 1997 installeerden Sim Broekhuizen en Gerard Müskens van het IBN-DLO te Arnhem hun infra-rood video-apparaat inclusief caravan op het landgoed Nooitgedacht te Loosdrecht. De betrokken eigenaar verleende niet alleen welwillend toestemming voor het onderzoek, maar betaalde ook de door IBN-DLO in rekening gebrachte installatie-kosten.

Aan de rand van het Gooi bevindt zich het laatste restant van de Utrechts-Noordhollandse dassenpopulatie. Het oorspronkelijke verspreidingsgebied van deze populatie strekte zich uit van het IJsselmeer via het Gooi, de Utrechtse Heuvelrug en de Utrechtse Vallei tot aan de Gelderse Vallei (Vink & Alleijn, 1992). De kleine rest-populatie wordt sinds 1982 intensief gevolgd door de eerste auteur, vooral door middel van het houden van wekelijkse tellingen in de periode april-oktober. De grootte van deze populatie wordt op dit moment geschat op 15 tot 20 dieren. Sinds 1991 worden ieder jaar, op tenminste één van de zes bewoonde burchten, jonge dassen geboren.

De meest westelijke bewoonde burcht bevindt zich op het particuliere landgoed Nooitgedacht te Loosdrecht (Vink, 1993). Dit landgoed bestaat uit een achttiende eeuws parkbos, gelegen op de overgang van zand naar veengrond. Het

langgerekte, relatief smalle bos wordt aan drie zijden omsloten door vochtige graslanden, terwijl de oostzijde begrensd wordt door de hier vrijwel aaneengesloten lintbebouwing van de Loosdrechtse dijk. In het oostelijk gedeelte van het agrarisch gebied rond Nooitgedacht komt het pleistocene dekzand aan de oppervlakte. Verder westelijk bevindt zich een steeds dikker wordend veenpakket boven het zand. De graslanden gaan hier over in broekbos en moeras tot aan het Loosdrechtse plassegebied. Dassen worden hier dus aangetroffen op een gradiënt van zand, waar de burcht ligt, naar veen.

'Nooit-gezien'

De dassenburcht op het landgoed is in 1987 ontstaan en ontdekt door de eerste auteur. De dichtstbijzijnde bewoonde dassenburcht bevindt zich op ongeveer drie km afstand in de omgeving van Hollandsche Rading. De dassen van het

landgoed lieten zich in de periode 1987-1994 ondanks meer dan 25 zomerse observatie-avonden niet zien, in tegenstelling tot observaties bij de andere hoofdburchten. Daar werden in de periode april-oktober 's avonds regelmatig dassen waargenomen.

Pas in 1994 werden voor het eerst, in de vroege ochtenden van juni en juli, dassen gezien. Het vaststellen van het exacte aantal aanwezige dassen in deze burcht, nodig voor de jaarlijkse totaalschatting van de populatie aan het begin van de zomer, blijft echter veel inspanning en concentratie van de waarnemer eisen. Uit de verrichte observaties in de zomermaanden lijkt het wel of de dassen hier slechts maximaal 5-6 uur buiten de burcht actief zijn. Dat is dus aanmerkelijk minder dan de 8-10 uur die in de literatuur genoemd worden (Neal & Cheeseman, 1996). Het gebruik van video-apparatuur zou een uitkomst kunnen bieden bij het onderzoek naar groepsgrootte en activiteitsperioden van deze dassen.

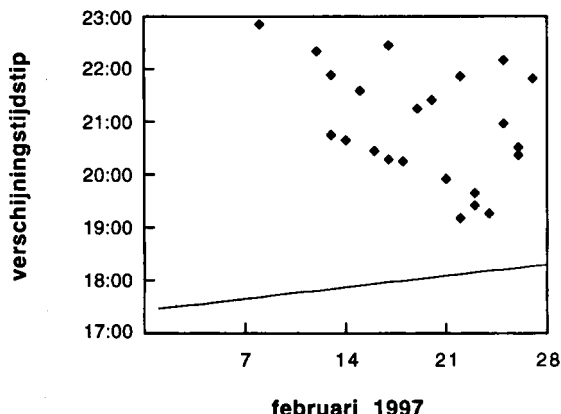
In de jaren 1989, 1990, 1991 en 1994 werd ook een nest vossen op de oorspronkelijk door dassen gegraven burcht grootgebracht. In ieder geval in 1991 en 1994 verhuisden de aanwezige dassen naar een honderdvijftig meter verderop gelegen bijburcht, van maart tot juli.

Door in het pikkedonker video-opnamen te maken bij een dassenburcht, kon het tijdstip van tevoorschijn komen van de dassen worden vastgelegd. Bovendien werd zo duidelijk hoeveel dassen van de burcht gebruik maakten. *Foto door Gert Stemmer van de videoband 'afgehaald'*

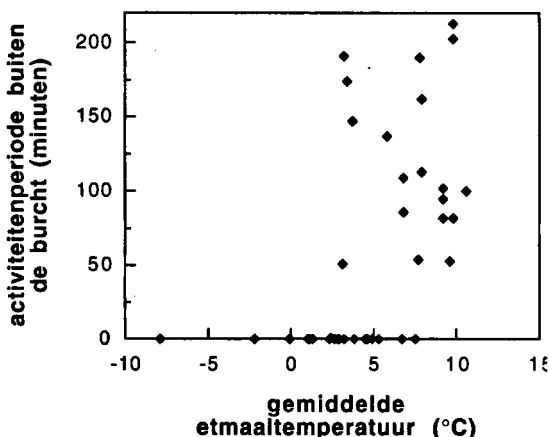
Nadat de vossen de burcht in juli definitief hadden verlaten, werd deze nog dezelfde maand door de das weer permanent in bewoning genomen. Ondanks regelmatige observaties in de jaren 1994 tot en met 1997, kon nog nooit de aanwezigheid van jonge dassen op de burcht worden vastgesteld.

'Nu-gezien'

Zo'n bewoonde dassenburcht op een niet voor het publiek toegankelijk en permanent bewaakt landgoed was een mooie gelegenheid om de kostbare infrarood video-apparatuur te installeren. Het feit dat de dassen slechts één uitgang van de hoofdburcht gebruikten en de landgoedeigenaar ook graag video-beelden van "zijn" dassen in zijn bezit zou willen hebben, werkten in ons voordeel. Bij de start van het onderzoek is het gehele landgoed en omgeving intensief, maar zonder resultaat, afgezocht op het voorkomen van andere belopen burchten. Op 15 meter van de enige uitgang van de hoofdburcht werd de camera met een infrarood schijnwer-

Figuur 1. Het tijdstip waarop de dassen boven de grond verschenen in de loop van februari. Met een lijn is het tijdstip van zonsondergang aangegeven.

Figuur 2. Het verband tussen de lengte van het verblijf van de dassen buiten de burcht en de gemiddelde etmaaltemperatuur: is het eenmaal boven de 4 °C, dan is er geen verband te bespeuren.

per opgesteld. Vanuit een kleine gecamoufleerde caravan op 300 meter afstand kon de camera bediend worden en werden 's nachts permanent 'time-lapse' opnamen gemaakt. Naderhand werden alle videobanden bekeken en werden alle tijden van vertrekkende en weer arriverende dassen nauwkeurig genoteerd. Ook werden in de avonden, wanneer de meeste activiteit te verwachten was, door waarnemers in de caravan extra video(life)-opnamen gemaakt. Met behulp van deze extra inspanning kon voor de landgoedeigenaar een videoband met fraaie beelden van dassen worden samengesteld.

Steeds vroeger

Van 17 januari tot 1 maart 1997 was de permanente video-opstelling operationeel op de dassenburcht. Door het koude weer in de winter van 1996-1997 werden de dassen pas actief in de tweede week van februari. In januari werd slechts éénmaal een das opgemerkt die zich buiten de burcht had gewaagd, en nog éénmaal werd een naar buiten glurende das gezien. Pas vanaf 8 februari verschenen de aanwezige dassen regelmatig (figuur 1). Uit de video-resultaten bleek dat de burcht van Nooitgedacht slechts bewoond werd door twee dassen. De meeste activiteit vond steeds plaats vóór 24:00 uur. In het begin van deze actieve periode verschenen de dassen pas drie tot meer dan vier uur na zonsondergang. Later in de maand februari kwamen de dassen meestal wat vroeger, namelijk één tot drie uur na zonsondergang. Ook op een burcht in Somerset (Groot-Brittannië) werd vastgesteld dat dassen naarmate de winter vorderde steeds vroeger tevoorschijn kwamen (Neal & Cheeseman, 1996).

Opvallend was dat beide dieren steeds onafhankelijk van elkaar verschenen en de burcht verlieten en er geen sprake was van sociale activiteiten. Dit gebrek aan sociaal gedrag was ook tijdens de observaties vanaf 1994 in de periode mei-augustus reeds geconstateerd. Individueel krab- (verzorgings-)gedrag in de directe omgeving van de burcht kon ook niet worden vastgesteld. Beide dieren verlieten de burcht stevast in noordelijke of heel soms in westelijke richting, met de wind van achteren. Dit kan als vrij ongebruikelijk worden beschouwd, omdat uit de vele honderden observaties door beide auteurs elders verricht, is gebleken dat dassen zoveel mogelijk tegen de heersende windrichting in het burchtgebied verlaten. Mogelijk is het geconstateerde afwijkende gedrag van de dassen verklaarbaar door het feit, dat het landgoed aan de zuidzijde direct begrensd wordt door een brede watergang. Het is echter ook bekend dat dassen een vlakbij hun burcht gelegen brede watergang regelmatig kunnen oversteken op weg naar favoriete foerageergronden (Mulder, 1995).

Temperatuur en wind

Weersinvloeden zijn een belangrijke sturende factor in het activiteitenpatroon van dassen. Zo zijn er relaties

De camera met infrarood-schijnwerper opgesteld bij de burcht. Foto Hans Vink

gelegd met bijvoorbeeld de omgevings-temperatuur, de windkracht en de hoeveelheid neerslag. Om te onderzoeken of er op Nooitgedacht een relatie was met deze weerparameters is de tijd die de dassen buiten zijn geweest uitgezet tegen de gemiddelde etmaaltemperatuur en de windsnelheid. Om dit te kunnen doen is er vanuit gegaan dat de das die als eerste naar buiten is gekomen, ook als eerste weer terugkeerde. Met deze aanname is het mogelijk om van een individuele das het aantal minuten buiten de burcht te berekenen.

In figuur 2 is de relatie weergegeven tussen de gemiddelde etmaaltemperatuur gemeten in De Bilt (gegevens van het KNMI), gelegen op 11 km afstand, en het aantal minuten dat een individuele das buiten de hoofdburcht heeft doorgebracht. Duidelijk is dat dassen pas buiten komen als de temperatuur boven de 4 °C ligt. In Engeland is door langdurige automatische registratie bij een burcht geconstateerd dat de dassen zelden de burcht verlieten wanneer de temperatuur 's nachts daalde tot -1 °C of lager (Lindsay & MacDonald, 1985). Er is dan sprake van een zogenaamde winterrust bij dassen. Andere verbanden tussen de activiteit van beide dieren en de buiten-temperatuur waren niet waarneembaar. Het is dus niet zo, dat ze bij hogere temperaturen langer buiten blij-

ven (figuur 2). De dassen van Nooitgedacht bleven in februari 1997 bij temperaturen tussen de 4 en 11 °C minstens 50 minuten en maximaal ruim 200 minuten buiten.

Volgens Neal & Cheeseman (1996) heeft harde wind een negatieve invloed op het activiteitspatroon van de das. Dassens verschijnen later en vertonen nerveus gedrag als ze onder minder omstandigheden moeten fourageren. Om te onderzoeken of windkracht een verband vertoonde met de activiteiten van de dassen van Nooitgedacht is in de relatie weergegeven tussen de gemiddelde windsnelheid in De Bilt en het aantal minuten dat een individuele das buiten de hoofdburcht heeft doorgebracht. Uit deze figuur komt echter geen duidelijk verband naar voren. Zowel bij harde wind (gemiddeld bijna 11 m/s, wat overeen komt met 6/7 Beaufort) als ook bij veel lagere windsnelheden, bleven de dassen langdurig buiten.

Een opvallend aspect was het schuwe, nerveuze gedrag van beide dassen bij het verlaten van de hoofdburcht, zowel bij harde wind als bij vrijwel windstil weer. Keer op keer bleken de dassen erg schrikachtig en wijfelachtig gedrag te

De Gooise dassenpopulatie leeft op de grens van zand en veen. Of de dassen dit mensenbruggetje gebruiken is zeer de vraag; waarschijnlijk zwemmen ze liever. Foto Hans Vink

vertonen. Ook keerden ze regelmatig geschrokken terug bij de burcht nadat ze aanvankelijk al vertrokken waren. Dit gedrag staat in contrast met dat van de dassen waargenomen op de andere burchten van de Utrechts-Noordhollandse populatie. Mogelijk houdt dit min of meer afwijkend gedrag verband met de bijzondere ligging van deze burcht, zo vlakbij bebouwing.

Slot

Dankzij het gebruik van video-apparatuur voor permanente monitoring is het mogelijk gebleken in relatief korte tijd meer inzicht te verkrijgen in de nachtelijke activiteitsperiode van een tweetal dassen in een min of meer geïsoleerd gelegen dassenburcht. Dassen blijken 's winters redelijk veel tijd buiten de burcht te spenderen, als de temperatuur maar niet onder de 4 °C komt. Hoewel tijdens de sinds 1982 regelmatig verrichte observaties van dassen op andere burchten in deze regio duidelijk de indruk was verkregen, dat het verschijningstijdstip van de dassen door harde wind veelal wordt verlaet, is in dit onderzoek geen duidelijke invloed van de wind merkbaar geworden. De hier gepresenteerde resultaten moeten wel met enig voorbehoud geïnterpreteerd worden, omdat de waarnemingsperiode

slechts beperkt was tot anderhalve maand. Hopelijk kan dit onderzoek in de nabije toekomst nogmaals over een langere periode worden herhaald.

Wij danken Sim Broekhuizen en Gerard Müskens voor het uitlenen van de infrarood video-apparatuur en RIN-caravan en hun kundige begeleiding. Peter van de Linden, Henri en Willemien Wijsman, Willem Hietkamp en Eric de Haan assisteerden bij de burcht-observaties. De praktische hulp van de heer A. Doets was onontbeerlijk. Tenslotte nam Aarnoud-Jan Rossenaar een eerdere versie van dit artikel kritisch door.

Literatuur

- Lindsay, I.M. & D.W. MacDonald, 1985. The effects of disturbance of Eurasian badgers in winter. *Biological Conservation* 34: 289-306.
- Mulder, J.L., 1995. Herintroductie van dassen in Overijssel en Friesland. Rapport Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN-DLO), Wageningen, 44 pp.
- Neal, E. & C. Cheeseman, 1996. *Badgers*. T. & A.D. Poyser, Ltd, London, 271 pp.
- Vink, J., 1993. Dassen in het Gooi. *De Wijdre Blik* 10(2): 25-33.
- Vink, J. & W.F. Alleijn, 1992. Dassen in het Gooi, een regionaal natuurbeschermingsprobleem. *Zoogdier* 3(3): 4-8.

Hans Vink, Boterhoeve 5, 3992 NB Houten. Dick Groenendijk, Midrethstraat 23, 3641 CB Mijdrecht